

GYENES FRUZZSINA

INTERETNIKUS VISZONYOK ÉS KAPCSOLATOK PILISCSABÁN

Piliscsaba „...a Budai-hegységet és a magyarság ősi szakrális hegycsoportját, a Pilist egymástól elválasztó völgyben helyezkedik el.” A település nevét a hagyomány Attila hun király Csaba nevű fiára vezeti vissza, aki ezen a területen szállt szembe Attila király halála után trónkövetelő féltestvérével és az őt támogató németekkel.

A terület már az őskorban is lakott volt; később kelták, majd rómaiak telepedtek meg itt. A Honfoglalás korából a Kürtgyarmat törzs egyik birtokának nyomait találták meg a falu környékén. Az első írásos emlék 1263-ból való. A falu több környező területtel együtt 1272-ben a margitszigeti apácák birtokába került, akik a terület nagyobb részét a 16. század elejéig meg is tartották, noha a terület egyes részei fokozatosan más urak kezébe kerültek; pl. 1370-ben a település egyházi tizedét a visegrádi polgármesternek adták bérbe, majd a 14. század végén a szentkereszti pálos szerzetesek kaptak csabai birtokrészeket. 1535-ben Werbőczy István kapott itt területet.

1541-ben Buda török kézre kerülésekor a település elnéptelenedett; az 1570. évi adóösszeírás már lakatlan pusztaként említi Csabát. A faluba az 1600-as évek végén kezdett visszatérni az élet; „Piliscsaba az 1690-es évek elején népesedett be újra. Az ekkoriban érkező telepesek azonban nem maradtak tartósan itt, hanem továbbmentek.” (www.piliscsaba.hu). Ennek ellenére a betelepülés eredményes volt; az 1700. évi adóösszeírásban már adózó településként szerepel. Arról azonban nincsenek források, hogy pontosan mikor és honnan érkeztek az első, új telepesek. Erre már 1864-ben sem emlékezett senki, de azt már akkor is bizonyosnak tartották, hogy a falu ekkor „többségében tót volt” (Hack, 2001:29). A 18. század eleji források tehát arról tanúskodnak, hogy a településen ekkor magyarok és szlovákok éltek. Ezt megerősíti az, hogy 1714-ben a falut adományként kapó klarissza rendi apácák birtokösszeírása magyar és szlovák lakosok nevét tartalmazza, és úgy tűnik, hogy Piliscsabát a 18. század közepéig kizárólag ők lakták.

A sváb telepesek érkezésének pontos ideje nem egyértelmű. „Az első csabai német telepesek a szomszédos Vörösvárra már 1690-ben érkezettek között találhatóak, akik Dél-Németországból vándoroltak ide. Mivel a csabaiak az 1692-ben épült vörösvári templom egyházi felügyelete

alá tartoztak, az első csabai német telepeseket is a vörösvári egyházi anyakönyvben említik.” (Hack 2001:30). A piliscsabai sváb származású Hack János szerint: „elsősorban a környező német falvak egyes német családjai települtek meg, és nem a Magyar Királyság határain túlról érkeztek.” (Hack 2001:30). Mária Terézia, majd II. József uralkodásának idején azonban biztos, hogy érkeztek a faluba az ország határain kívülről is német telepések, és a 19. század elejére a svábok¹ kerültek többségbe. 1730-ból fennmaradt egy feljegyzés, amely szerint 4 magyar, 30 szlovák, és 4 német család lakott ekkor a faluban. Ez a feljegyzés nem említi a cigányokat, viszont egy 1720-as években keletkezett forrás tanúsága szerint ekkor 376 katolikus és 20 vallás nélküli cigány élt a faluban.

A klarissza rendet 1782-ben II. József a többi szerzetesrenddel együtt feloszlatta, így Piliscsaba a Vallásalap tulajdonába került, majd pedig (1808-ban) József nádor tulajdona lett, aki a települést uradalma középpontjává tette. József nádor halála után a falu birtokosa fia, József Károly főherceg lett. A település lakóinak életében a nagy változást a második világháború utáni időszak hozta. 1946-ban Piliscsabáról is kitelepítettek a német nemzetiségű lakosság jelentős részét, 1947-ben pedig a helyi szlovákok egy része önként ment el Csehszlovákiába a kitelepített, elűzött felvidéki magyarok házaiba. Piliscsaba üresen maradt portáit ekkor Felvidékről érkezett magyarok és Magyarország már részeiből idevándorlók foglalták el.

Megvizsgálva a lakosság nemzetiség szerinti összetételét azt látjuk, hogy 1880-ban már valóban a svábok voltak többségben; 1344 lakosnak több mint a fele, 875 fő sváb volt. A szlovákok száma ekkor 307 fő. A település lakossága a következő évtizedekben folyamatosan nőtt, és a második világháború végéig folyamatosan a német lakosság volt többségben; 1941-ben 3285 piliscsabaiból 1671 fő vallotta magát németnek, vagyis folyamatosan ők tették ki a lakosság felét. A szlovák lakosság száma mindeközben alig nőtt (1880-ban 307-en, 1941-ben 425-en voltak). A kitelepítések és lakosságcsere után, 1949-ben a faluban 78 fő mondta magát szlováknak, 11 fő németnek. 1990-ben a szlovák és a német lakosok száma kiegyenlítődött: 23 szlovák és 27 német élt Piliscsabán. A statisztikai adatok a roma lakosságról alig tesznek említést – 1941-ből, 1960-ból, 1980-ból és 1990-ből van csak rájuk vonatkozó adat. Ezek szerint a roma lakosság átlagosan 10-20 fő körül mozgott, 1980-at leszámítva, amikor 88 fő volt.

Áttekintve Piliscsaba történetét, látható, hogy a településen négy nemzetiség élt és él ma is együtt: magyar, német (sváb), szlovák, roma.

¹ Az első betelepülők Baden-Württembergből érkeztek, és az ő sváb nevük átragadt a később jövevényekre is (vö. Hack 2001:37)

E kép azonban ennél összetettebb. Külön kell ugyanis napjainkban kezelni az – elsősorban Budapestről – Piliscsaba lakóparkjaiba költözőket, az ún. „telepeseket”, valamint a település határában található Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karára járó diákokat, tanárokat. Mindkét utóbbi csoportot az jellemzi, hogy nem integrálódik, nem olvad be a település életébe, és ez egyaránt jelent fizikai és viselkedésbeli elkülönülést. E két csoportba tartozók Piliscsaba külső részein laknak, és a Német Nemzetiségi Önkormányzat elnöke szerint: *„...biztos vagyok benne, hogy lakik nem egy olyan ember, aki a faluban még egyáltalán nem volt, hacsak nem a hivatalos ügyeit kellett intéznie. Nem érdekli őt, hogy milyen közösségbe került. Hazaér becsukja maga mögött a kaput, és nem érdekli, hogy azon kívül mi van.”*

Az izoláció mellett az idézetből az is kiderül, hogy az elkülönülten élés mellett van egyfajta szembenállás is az „öslakosok”² és az újonnan betelepültek között. Legalábbis az „öslakosok” nem nézik jó szemmel az utóbbiakat. Ez a Pázmány Egyetemen esetében is igaz, pedig mind a diákok, mind a tanárok közül többen is a faluban laknak; a diákok között sok a helyi családoknál lakó albérlő. A falusiak mégis úgy érzik, hogy ezeknek az embereknek nincs közük a falu életéhez, mert *„Ebből a szempontból kéttípusú ember van, aki éli a falut és aki lakja”, – és ők „csak lakják”* a falut. Ez abban ragadható meg legjobban, hogy az „öslakosok” véleménye szerint a diákok nem ismerik a falut, legfeljebb az albérlettől az egyetemig vezető utat, még azt sem tudják, hogy hol van pl. az OTP.

A falu (ös)lakosai tehát egyetértenek abban, hogy a faluba később költöztek egy, illetve két különálló közösséget alkotnak, azonban az „öslakosság” sem egy homogén csoport. Megtalálhatóak benne magyarok, németek, szlovákok, és romák. Bár az ő együttélésük és ezzel párhuzamosan a vegyes házasságok is 17. századra nyúlnak vissza, mégsem alkotnak egy egységes csoportot. A következőkben tehát a település történelmi magjában élő három kisebbséget, és a köztük lévő kapcsolatokat mutatjuk be.

Kezdjük először a németekkel, vagyis a svábokkal. A településen élő németek számát a település lakói körülbelül 700 főre teszik, azonban a 2006-os önkormányzati választások idején mindössze 378 fő regisztráltatta magát németként, aktívan pedig körülbelül 50-60 fő vesz részt a kisebbség életében. A településen ugyanis 1998 óta működik német kisebbségi önkormányzat, amely 2007 márciusától Német Nemzetiség Önkormányzat néven tevékenykedik tovább. A névváltozás okáról egyik interjúalanyom azt mondta, hogy: *„Az emberek nem tartják*

² Öslakosoknak a piliscsabai születésű magyarokat, németeket, szlovákokat, és romákat tartják, vagyis az „csabai”, aki gyermekkorától Piliscsabán él.

magukat kisebbségnek, meg jobban hangzik, hogy nemzetiség.” A 2006-os választásokon ugyanis sokan azért nem regisztráltak, mert kidobták az erre feljogosító papírt, mondván, hogy „nem vagyok kisebbség, nem vagyok cigány”. A névváltoztatás jól mutatja a településen élő németeknek azon törekvését, hogy elkülönítse, elhatárolja magát a településen élő többi kisebbségtől. A piliscsabai svábok identitásának egy fontos eleme ugyanis, hogy 1946-ig ők voltak a többségben a településen, napjainkban pedig ők a legnagyobb számú piliscsabai kisebbség, akinek van önkormányzata.³

A településen a nemzetiségi élet csak a rendszerváltás után lendült fel. Előtte, noha a '70-es évektől már lehetett tánc- és énekcsoportokat alapítani, nem indult el semmilyen nemzetiségi önszerveződés. Ennek oka egyrészt, hogy a falu németiségének a kétharmadát kitelepítették, másrészt, hogy Piliscsabán szovjet laktanya volt, és a faluban „jöttek-mentek az oroszok, ez visszatartotta az embereket”, így itt „nem nagyon marad meg az embereknek a kultúra”.

1990-ben azonban mégis megindult az értékek újrafelfedezése. 1991-ben megalapították a Piliscsabai Németek Kulturális Egyesületét, amely elkezdte felvállalni a településen élő németek összefogását, a nemzetiségi programok szervezését. Az Egyesület átlagosan 40-50 főt számlál, ők alkotják a település németiségének aktív magját. Az Egyesület célkitűzése, hogy ápolja és megőrizze a német nemzetiségi hagyományokat, szokásokat és az anyanyelvet, valamint átadja a nemzetiség kultúráját a fiatalabb generációknak. Fontos azonban látnunk, hogy e célok megvalósításának legfőbb akadályja, hogy Piliscsaba egy soknemzetiségű település, így a vegyes házasságok révén az utódok nemzeti hovatartozása sokszor már nem egyértelmű, nem eldöntött. Az, hogy a valaki melyik nemzetiséghez tartozónak érzi magát „attól függ, hogy hogyan nőtt fel az adott családban”. Így tehát a fiatalok sok esetben már nem vallják magukat német nemzetiségűnek, vagy ha még annak vallják, akkor sincs egy olyan szervezet vagy csoport, ami összefogná őket.

Igaz, 1989-90-ben megalakult egy jól működő német nemzetiségi táncsoport, ami abban az időben még össze tudta fogni a sváb fiatalok egy részét, de ebbe a csoportban nem csak svábok, hanem magyarok, szlovákok, sőt még romák is táncoltak: „...a német nemzetiségi táncsoportomnak a 20 %-a cigánygyerekből tevődött ki. A legjobb táncosaim voltak. És én büszke voltam rá, hogy ez a cigánygyerek megtanulja a sváb táncokat”. A táncsoport, mint szakkör idővel megszűnt; beintegrálódott

³ A faluban élő roma származású lakosság száma ugyanis meghaladja a németek számát – körülbelül 800 fő – azonban közülük a 2006-os választásokon senki nem vetette magát névjegyzékbe, senki nem vallotta magát cigánynak, így nem is alakult meg a Cigány Kisebbségi Önkormányzat.

a német nemzetiségi iskolába, mint arra a későbbiekben még visszatérek. A gyerekek számára viszont interjúalanyaim szerint napjainkban már nem fontos a tánctanulás, és még a nemzetiségi családokban a szülők sem motiválják a gyerekeket arra, hogy fejlődjenek a táncok tanulásban.

A tánc csoport megszűnésével nem maradt olyan közeg, ami be tudta volna fogadni, be tudta volna vonni a fiatalabb, 20-30 éves generációt. A Német Kulturális Egyesület ugyanis az a közeg, az a szerveződés, ami összefogja a falu sváb lakosait, azonban „*a fiataloktól nem várható el, hogy bejönnek ebbe az egyesületbe, ahova az 50-70 éves korosztály jár. Nem fogja idevonzani a fiatalokat.*” Megállapítható, hogy a piliscsabai németiség, sok más településhez, és kisebbségi csoporthoz hasonlóan küzd az elöregedés, a fiatalok beintegrálásának, és ezáltal a kultúra átörökítésének problémájával. A fő kérdés tehát, hogy a fiatalok milyen szinten tudják megőrizni a sváb identitásunkat, hogy mennyire lesz meg bennük, hogy továbbvigyék a kultúrát. A fiatalok aktivizálása érdekében a kisebbségi önkormányzat a legutóbbi helyhatósági választásokon fiatalítani próbálta a tagjai körét, így a nyolc indulóból öt volt fiatal, és három idősebb, 50-70 közötti. Az újonnan megalakuló német önkormányzatba viszont mégis csak két fiatal került be; „*...a választási eredmény nem azt mutatta, hogy a fiatalok előtérbe kerülnének.*”

A fiatalok kapcsán érdemes kitérni a nyelvkérdésre is. A kitelepítés után a faluban maradt németek nem nagyon beszéltek svábul. A családokban is csak az öregebbek voltak, akik egymás között még használták a „*piliscsabai sváb*” nyelvjárást. A fiatalok már egyáltalán nem tanulták meg, sőt többségük már nem is érti a sváb nyelvet. Ők már csak németül beszélnek, amit azonban az idősebb generáció nem tud. A településen pedig ma már valóban csak az idősek beszélnek a svábot. Jól mutatja ezt például, hogy a minden harmadik pénteken összejövő Kulturális Egyesületben is magyarul beszélgetnek egymással az emberek. Az egyesület tehát maga sem tudja megőrizni, ápolni a nyelvet; „*Az lenne az ideális, ha egy nemzetiségi klub ápolná a kultúrát. Ezt úgy lehet, hogy éneket tanulni, a sváb nyelvet ápolni. De ilyen nem nagyon szokott lenni. Ez inkább egy közösségi dolog. Megbeszéljük, hogy ilyen rendezvények lesznek, mit kell csinálni.*” A Kulturális Egyesület tehát elsősorban a településen élő sváboknak ad szervezett, rendszeres találkozási alkalmakat.

Nem meglepő tehát, hogy Piliscsabán nincsenek kétnyelvű feliratok (egyedüli kivétel ez alól a német nemzetiségi iskola), és nincs német nyelvű mise. Az előbbi okaként egyértelműen a soknemzetiségű települést, a kitelepítést hozzák fel. Ez utóbbira pedig nincs is igény az itt élőkben. Ennek fontos része az is, hogy az idősebbek nem tudják elolvasni a német, vagy a sváb nyelvű Bibliát, és már „*a Miatyánkot sem tudják elmondani svábul*”. Egyik interjúalanyom így fogalmazott: „*...ahhoz,*

hogy kétnyelvűség létezzen, ahhoz egy stabil nyelvhasználat kellene a nemzetiség nyelv tekintetében." Piliscsabán pedig ez teljes mértékben hiányzik.

A kultúra ápolása és a hagyományörzés tehát egyértelműen a nemzetiségi programokban, és a programok szervezésében ölt testet. Ilyen események a kitelepítési emléknap, vagy a hősök napja, amit évente váltakozva hol a német, hol a szlovák kisebbségi önkormányzat szervez, ami azt jelenti, hogy mindig az adott kisebbség állítja össze a műsort. Továbbá ide sorolható a Német Nemzetiségi Fúvószenekari Fesztivál, ahol azonban nem csak németek, hanem szlovák zenekarok is fellépnek. Emellett az augusztus 20-ai kétnapos települési ünnepségen is helyet kapnak a nemzetiségi műsorok – táncsoportok, zenekarok.

A piliscsabai németiség ismertetése végén mindenképpen meg kell említeni az 1999 óta működő Hack János Német Nemzetiségi Általános Iskolát. Az iskola megalapításának oka alapvetően az volt, hogy az addig működő önkormányzati iskola elcigányosodott, a településen működő másik általános iskola pedig egyházi volt, így sok szülő nem tudta, hogy hova írassa be a gyermekét. Így merült fel az igény még egy iskolára, amelyet 1999-ben meg is alapítottak. Az iskolát eleinte a települési önkormányzat üzemeltette, de két éve a német kisebbségi önkormányzat saját fenntartású iskolája. Az iskola tehát egyrészt kéttannyelvű, vagyis bizonyos tantárgyakat (alsó tagozatban: ének, testnevelés, környezetismeret; felső tagozatban: történelem, földrajz) németül tanítanak amellet, hogy emelt óraszámban tanítják a németet. Másrészt mivel nemzetiségi iskola, a gyerekek a tanmenet keretei között tanulnak népmismeretet és német nemzetiségi táncokat. Fontos azonban látnunk, hogy „*Viszonylag kevesen vannak, akik kimondottan a német nemzetiséghez tartoznak, és az iskolába nem csak sváb családok gyerekei járnak. Vannak sváb családok, akik nem ide viszik a gyerekeiket.*” Az iskolába tehát a szülők nem identitástudatból járatják gyerekeiket, hanem a német nyelv miatt; nem azért választják tehát, mert a nemzetiségi, hanem mert kéttannyelvű.

A következőkben nézzük meg a településen élő szlovákságot. A 2006-os önkormányzati választásokon 192 ember kérte a szlovák névjegyzékbe való felvételét. A Szlovák Kisebbségi Önkormányzat vezetőjének elmondása szerint azonban nem lehet tudni, hogy ehhez képest mennyi azoknak a száma, akik nem regisztráltak magukat. A település szlovákságának életét, hagyományápolási és megőrzési stratégiáit megnézve nagyon sok hasonlóság fedezhető fel a svábokkal. Ugyanúgy, ahogy a piliscsabai sváboknál, a szlovákoknál is egy egyesület, az ún. Popocska, a helyi szlovák kulturális egyesület köré szerveződik a kisebbségi élet. A Popocskának 50-60 tagja van, de ebből általában a havi egyszeri összejöveteleiken 30-40 fő vesz részt. Lényeges

különbség a németektől azonban, hogy az egyesületi alkalmakkor a kommunikáció nyelve itt szlovák, a helyi szlovák nyelv. A Piliscsabai szlovákság tehát Popocskán keresztül közvetlenül ápolja a szlovák nyelvet és kultúrát. A nyelv ápolása a havonta megrendezésre kerülő alkalmakkor a szlovák nyelvű dalok éneklésében⁴, valamint a népdalok és mondókák gyűjtésében mutatkozik meg.

A nyelvkérdésnél mindenképpen beszélni kell a miséről. Piliscsabán havonta egyszer van szlovák nyelvű mise. Ezekre az alkalmakra a Szlovák Kisebbségi Önkormányzat hív papot Szlovákiából; *„Havonta egyszer meg aztán minden szlovákul van. Ott magyar nyelvű hang nem hangzik el. És a kórus énekel szlovák nyelvű mise énekeket. És ezeket a Popocskán begyakoroljuk. Ez az ápolás istenigazából. Az aktív nyelvhasználat.”* Jól látszik tehát, hogy a nyelv terén egyértelműen az értékörzés jellemzi a csabai szlovákságot. A településen élő szlovákság számára ugyanis, – annak ellenére, hogy sokan nem beszélnek 100%-osan a nyelvet – nagyon fontos a nyelv, a nyelvhasználat, a nyelvápolás, a nyelv megőrzése, mivel ebben látják a szlovák kultúra megőrzésének lehetőségét; *„Mert ugye a nyelv, a nyelvhasználat egy nagyon fontos kérdés. Mert a kultúra ismeret az egy dolog, de a nyelvhasználat...”*. A nyelv kiemelkedő szerepe ellenére sincsenek azonban kétnyelvű szlovák feliratok a településen.

Ez tapasztalható a 2005-ben kiadott verseskötet iránti büszkeségükben is, amelyet egy idős piliscsabai szlovák bácsi írt; a *„verseskötete szlovákul és magyarul, szóval két nyelven van megírva. Nem minden vers, van, amelyik mindkét nyelven, van, amelyik meg csak az egyikben.” Különösen emeli a helyi szlovákság szemében a könyv értékét, hogy nem csak beszélt nyelvük van, mint a sváboknak, hanem írott is, vagyis, hogy ők tudják olvasni is, nem csak beszélni a nyelvüket, valamint az, hogy „a szlovákul leírt versek a helyi szójárásban, a helyi retorikában vannak. S ha ezeket elolvassa egy eredeti szlovák, akkor lehet, hogy azt mondja, hogy az helytelen, de mégis aki itt van, azt mindenki érti.”*

A falu szlovák lakosai az utánpótlás, és ehhez kapcsolódóan a hagyományok átörökítésének kérdésében azonban ugyanazokkal a problémákkal küzdenek, mint a svábok. A fiatalabb, huszonéves generáció itt is hiányzik. A Popocskában elsősorban az idősebbek, az 50 év felettiak járnak. A településen élő szlovákok is úgy gondolják, hogy a szlovák kultúrához való szocializációnak a családban kell megtörténnie; *„Az utánpótlás kérdése nem attól függ, hogy... milyen szellemiségben neveli. ...nagyon nagy felelősség van a szülőkön, hogy megtanítsák-e otthon legalább alapszinten a nyelvet, mert sok lehetőség nincs arra, hogy a gyerekek szlovák*

⁴ A Popocskán belül kórus is működik, amely a különböző rendezvényen fel is szokott lépni.

nyelet tanuljanak." A kultúra, de mindenekelőtt a nyelv átadásának tehát a családi közegben kell megtörténnie, mivel szervezett keretek nincsenek rá. A szlovák fiatalok ugyanis ugyanúgy nem fognak eljárni a Popocskába, mint a sváb fiatalok a Kulturális Egyesületbe. A Szlovák Kisebbségi Önkormányzat elnöke így beszélt erről: *„...van egy kulturális tevékenység, amit űz valamilyen réteg, ami 30-50 éves, ahhoz akkor sem fog bejönni Magyarországon egy 18-24 éves, ha egyenes ági leszármazottja egy szlováknak.”*

A piliscsabai szlovákság esetében tehát az élő, a megőrzött hagyományok egyértelműen a nyelvhez kötődnek – mondókák és dalok gyűjtése, dalok éneklése. A nemzetiségi kultúra többi elemére az értékek újrafelfedezése jellemző. Az egyik hagyomány, amelyet a településen élők szeretnének feleleveníteni a nemzetiségi táncok. A településen ugyanis nincs szlovák táncsoport, feledésbe merültek a régi táncok. A másik, ennél sokkal fontosabbnak tartott dolog a népviselet: *„Ez a legnagyobb baj, nagyon fel kéne újítani.”* Piliscsabán ugyanis nem maradt meg a hagyományos szlovák népviselet, mindössze fényképek őrzik az egykori ruhák emlékét. A településen élő szlovákság fő törekvése tehát, hogy megújítsa a *„helyi hagyományoknak megfelelő szlovák népviseletet”*. Ez különösen fontos számukra, hiszen akkor a kórus a *„megfelelő népviseletben”* tudna fellépni. Ebben a munkában különösen lényeges számukra, hogy *„korrekt módon”* valósítsák meg, hogy az *„autentikus kinézetet”* élesszék újra: *„Mert csinálhatod azt, hogy elmész Szlovákiába, és áthozod, és azt mondd, hogy ez a hagyomány, vagy pedig egy mélyreható kutatást kell végezni.”*

Érdeemes itt megemlíteni, hogy az igazi, a tradicionális népviselet mennyire lényeges a településen élő kisebbségek életében. Jól mutatja ezt a svábok esetében, hogy azt a fellépő ruhát, amelyben a néptáncsoport fellép, sokan nem tartják *„hitelesnek”*, csak egy fellépő ruhának, egy olyan elemnek, ami a koreográfia része; *„Még ruhában sem a hagyományos sváb népviseletet adja. A solymári táncsoportnak például, meg van az a hagyományos fekete anyagból lévő sváb kötény, és én ezt innen hiányolom... Nem követi a népviselet a hagyományokat; itt fekete kötény volt, nem fehér.”* – hangzott el az egyik beszélgetés során.

Itt érdemes kitérni arra, hogy mind a szlovákok, mind a németek állítás szerint *„a zenében, és még helyi szinten népviseletben sincsen különbség nagyon a németek és a szlovákok között”*, mégis mindketten a saját útjukat járva igyekeznek újraéleszteni a feledésbe merülő tradíciókat. A két nemzetiség az évszázados együttélés ellenére más tekintetben sem nagyon működik együtt. Igaz vannak olyan rendezvények, pl. Hősök napja, amit felváltva rendeznek meg, illetve egyes rendezvényeikre – pl. a Német Nemzetiségi Fúvószenekari Fesztiválra, vagy a verseskötet

bemutatójára – elhívják a másik nemzetiség kisebbségi önkormányzatát, mégis csak ritkán „ülnek le egy asztalhoz”. Ennek oka, hogy: „Vannak belső, nemzetiségi ellentétek. Régi sérelmek felhozatala.” Ezek a kitelepítés idejére nyúlnak vissza, amikor a sváboknak el kellett hagyniuk a települést, az itt maradók közül pedig sokan kerültek konfliktusba az egy fokkal jobb helyzetben lévő szlovákokkal; „A nagymamámnak is elvették a családi örökségét, és azt egy helyi sváb kapta meg. Ilyenek vannak, és ezt az idősebb generáció nem tudja elfelejteni.”

Az ellentéteket azonban, mivel az egy viszonylag kicsi falu, leplezni próbálják; jól érezhető ez az évenként egyszer megrendezésre kerülő szlovák-német összejövetelből, amikor felváltva meghívják a másikat egy „közös evésre-ivásra, beszélgetésre”. Ezekon azonban általában nem keveredik egymással a két kisebbség; külön asztalokhoz ülnek le. Ennek kapcsán kell még megemlíteni, hogy bizonyos rendezvényeket, ünnepeket, amelyeknek ötlete, és megvalósítása egyértelműen a német nemzetiséghez kapcsolódik, a szlovákok – noha elismerik a sváb „elsőbbiséget” – közös ünnepként élik meg. Jól mutatja ezt a következő interjú részlet: „Meg a németek bevezették a németek kitelepítésével kapcsolatos ünnepeket, és azokra minket is meghívnak. A szlováktól annyi embert nem telepítettek ki, mint a németektől... De nem lehet ezt szétszakítani, hogy ezé vagy azé. A németek indították el például a fúvószenesi fesztivált Piliscsabán. És nyilvánvaló, hogy ezen nemcsak sramli zenét kell játszani, hanem másfajta zenét is, szlovák fúvós zenét.”

A szlovákok a települési ünnepeken kívül is szerveznek kulturális rendezvényeket. Ezek azok az alkalmak, amelyeknek rendezése a Pilisi régióban szét van osztva a szlovák települések között, vagyis minden évben más pilisi szlovák település rendezi meg egyrészt a farsangi bált, másrészt december 28-án a pilisi szlovákok évzáró rendezvényét. A piliscsabai szlovák Kisebbségi Önkormányzat saját rendezvényeinek pedig elsősorban a testvérváros, Velkilapas meglátogatását, vagy meghívását tekinti.

Mindkét kisebbségre egyaránt jellemző, hogy az anyaországgal való kapcsolattartás a testvérvárosi kapcsolatokra, és esetlegesen a Szlovákiába, ill. Németországba tett kirándulásokat jelenti. Mindkét nemzetiség esetében kapnak segítséget a testvértelepülésüktől, bár ez eltérő. A szlovákoknál ez kimerül abban, hogy megkérik a velkilapasi papot, hogy tartson nekik misét, míg a német iskolát egy nagyobb összeggel támogatta meg a testvérvárosuk, Möckmüll. A nyelv hiányos ismerete miatt a munkaerő határokon átlépő áramlása nem érinti meg egyik részről sem a település lakóit.

Mindenképpen beszélni kell még a falumúzeumról, az ún. Uradalmi házról. Ez az egyetlen olyan dolog, amit a svábok és a szlovákok

közösen hoztak létre. Mindkét nemzetiség hozott bele anyagokat; régi tárgyakat, eszközöket, bútorokat, ruhákat. Mindkét nemzetiség a sajátjának érzi a múzeumot, sőt mindketten úgy gondolják, hogy ők tették bele a nagyobb részt a kiállítás anyagába. „A németekkel közösen csináltuk. És annak a 80%-t a szlovákok adták össze anyagban; pl. kétszáz éves Bibliák anyanyelven, meg ruhák is”; vagy ugyanez egy sváb interjúalanyom szájából: „elsősorban sváb tárgyak szerepelnek a kiállításon.” A kiállítást megnézve azt mondhatjuk, hogy a tárgyak nagy részének nincsen nemzetiségi színezete, amelyiknek meg van körülbelül egyenlő, bár a sváb tárgyak valóban „látoányosabbak”, hiszen náluk megmaradt a népviselet, valamint kitettek sváb nyelvű hímezéseket stb.

Végezetül foglalkozzunk a piliscsabai cigánysággal. A településen összesen kb. 800 roma él, akik magukat 2 család kivételével magyar cigányoknak, kárpáti cigányoknak mondják. Ez a 2 család a kárpátiak elmondása szerint oláh cigány, akik a falu többi romájától elkülönülve élnek. Ez az elkülönülés elsősorban nem térbeli, a településen ugyanis nincs „cigánysor”; a cigányok, az őslakos magyarok, a németek és a szlovákok egymás mellett keveredve élnek az Ófaluban, és Klotildligeten. A kárpáti és az oláh cigány megkülönböztetés tehát csak a romáknak fontos; kultúrájuk, nyelvük, és szokásaik tekintetében annyira eltérőeknek tartják magukat a másiktól, hogy „nem vegyülünk. Házasságba sem.” Egy kárpáti cigány egy más kisebbséghez tartozóval, vagy egy magyarral előbb összeházasodik, mint egy oláh cigánnyal.

A településen élő kárpáti cigányok hasonló problémákkal küzdenek, mint a másik két kisebbség. A Cigány Kisebbségi Önkormányzat volt elnökének állítása szerint az idősebb piliscsabai cigányok még, ha ritkán is, de beszélnek a cigány nyelvet, a fiatalok viszont már nem, legfeljebb csak értik. A hagyományok megőrzésének terén pedig „még rosszabbul állnak” mint a németek vagy a szlovákok; lényegében napjainkban semmilyen szervezett formája nincs a hagyományőrzésüknek. A településen ugyan 1994 óta működik a Szegkovácsok Egyesülete, ez azonban napjainkra egy megszűnő félben lévő szervezet. Az egyesület eleinte a kultúra ápolására, a hagyományos cigány mesterség a szegkovácsolás megőrzésére, és átörökítésére jött létre, de az évek során más szerepet is felvállalt.

2006-ban az egyesületet vezető kovács felesége, aki 2002-2006 között a Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke is volt, létrehozta az ún. Tanodát, amely a településen élő cigánygyerekeknek – és emellett főleg a hátrányos helyzetű nem cigánygyerekeknek – nyújtott délutánonként elfoglaltságot, valamint segítséget a tanulásban. A Tanodán belül táncsoportot is alapítottak, ahol a 13 gyerek tanulta a cigány táncokat hetente kétszer egy Budapestről kijáró diplomás

táncoktató vezetésével. A gyerekeknek fellépő ruhát is varrattak; egyszínű kék vagy bordó, egyenes szabású szoknya és hozzá kék vagy bordó blúz a lányoknak, fekete nadrág, fehér ing és kalap a fiúknak. A Tanoda azonban anyagi erőforrások hiányában egy év után megszűnt, és ezzel párhuzamosan a tánccsoport is, és a Szegkovács Egyesület is halódni kezdett.

A piliscsabai romákra tehát a cigány kultúra fenntartása, megtartása, az értékek megőrzés vagy újra felfedezése csak kis mértékben jellemző. A legérdekesebb ezen a téren a táncos lányok fellépő ruhája, amelynek kapcsán a következő beszélgetés hangzott el:

„És mi van a népviselettel?”

„Nekünk olyan nincs.”

„De hát azt mondtá, hogy varrattak.”

„Olyan hasonlót a tánchoz. Nem olyan, mint egy népviselet.”

A településen élő romák is megalapították a tánccsoportjukat, de népviselet híján maguk találtak ki egy népviselet-szerű fellépő ruhát. Ezzel jól összecseng, hogy lényegében saját kulturális rendezvényeik nincsenek. Amíg működött a kisebbségi önkormányzat⁵, addig évente 1-2 alkalommal hívtak fellépni Budapestről roma zenekarokat, illetve megrendezték a Roma Napokat, ahol fellépett a németek tánccsoportja és a szlovák kórusa is, mivel *„Őket is meg kell hívni. Illik. Megsértődnének, ha nem hívánák meg.”* Továbbá a romák is készülnek nemzetiségi műsorral a települési rendezvényekre – például az augusztus 20-ai ünnepségre –; szerveznek Budapestről roma együttest, amíg volt tánccsoport felléptek, illetve a szegkovácsmesterséghez kapcsolódó szakmai bemutató is mindig része a romák települési rendezvényeken való szervezett részvételének.

Azt lehet mondani tehát, hogy egyedül a kovácsmesterség az, amiben a cigány kultúra nyomai felfedezhetőek, ezt őrzik, ezt próbálják meg megtartani. Napjainkra azonban ez is egyre inkább egy üzleti vállalkozás lesz a kovácsok körében; műhelyt nyitnak, ha megtehetik, alkalmazottakat foglalkoztatnak, és igyekeznek különböző módokon értékesíteni, eladni a kovácsoltvas bútoraikat, tárgyait. Nem tiszta folklór ez már tehát, hanem a hétköznapok megélt valósága. A piliscsabai romákat egy erős integrálódás, sőt esetenként asszimilálódás jellemzi. A beolvadásra való törekvést jól mutatja, hogy egyes roma családok igyekeznek a német nemzetiség általános iskolába íratni a gyerekeiket, és nem a Jókai Iskolába, ami a piliscsabai cigányok elmondása

⁵ A 2006-ban két ciklus után nem alakult meg újra CKÖ, mivel félelemből egyetlen roma sem regisztrálta magát.

szerint is egy szegregált, 80%-ban roma iskola. Ugyanezt látszik a vegyes házasságokból is, valamint abból, hogy a piliscsabai cigányok igyekeznek magukat az „őslakosokhoz” sorolni; ők is olyan „nemzet”, mint a németek, vagy a szlovákok: *„Az én férjem tősgyökeres piliscsabai cigány család. Ők voltak itt legelőször... A férjem beszél szlovákul, svábul.”*

Összefoglalásként elmondható, hogy Piliscsaba egy soknemzetiségű településként definiálja önmagát, ahol egyaránt élnek őslakos magyarok, németek, szlovákok, romák. Ezt a sokszínűséget támasztották alá az interjúalanyok egyrészt azzal, hogy a települési ünnepeken *„nemzetiségi blokkok mindig vannak... Van a szlovákoknak, a sváboknak, meg a cigányoknak is”*, másrészt, hogy az idősebbek mindegyik nemzetiségből még beszélnek mind a négy nyelvet, vagyis beszélnek magyarul, svábul, szlovákul és cigányul is. A képet tovább színesíti az újonnan beköltözöttek, és az egyetem *„lakói”*. A település tehát több erővonal mentén szerveződik. Egyrészt megfigyelhető egy őslakos-telepes ellentét, másrészt egy cigány-nem cigány ellentét, harmadrészt egy magyar-kisebbségi ellentéte, ami a nagy települési önkormányzat és a kisebbségi önkormányzatokban ölt testet, végezetül pedig egy szlovák-német ellentét. Ezek a feszültségek azonban az őslakos-telepes ellentét kivételével a mélyben húzódnak.

A kisebbségek egységének ideáját jól mutatja a következő idézet: *„Igazából azért nem nagyon válunk külön, mert vannak dolgok, amik külön voltak, ez természetes, de bennünk mindig is megtalálható volt mind a két nemzetiség [német és szlovák], mert itt nagyon sok a vegyes házasság... meg hát egy faluközösséget éltek, tehát tulajdonképpen egy lett a hagyományuk.”* Ez a néhány sor a településen élőknek azt a vágyát is kifejezheti, hogy újra valódi harmóniában és békében tudjanak egymás mellett élni a különböző nemzetiségek és népcsoportok.

Felhasznált irodalom:

Hack János: Pilis-Tschawa. Honkönyv Piliscsaba történetéről és lakóiról, a csabaiakról, különös tekintettel a csabai németekre. Piliscsaba, 2001.

www.piliscsaba.hu